

# ĐỐI TƯỢNG VÀ THỦ THUẬT KIỂM TRA VÀ ĐÁNH GIÁ CHẤT LƯỢNG MÔN LÝ THUYẾT TIẾNG

ĐỖ TRỌNG HIỀN

*Khoa Ngôn ngữ & Văn hóa Nga*

## I. Đặt vấn đề

Kiểm tra và đánh giá mức độ tiếp thu và vận dụng tri thức môn Lý thuyết tiếng ở người học là một thành tố cần thiết của quá trình dạy và học. Đối với người dạy nó cần thiết để có được sự hình dung chính xác xem mức độ người học tiếp cận các hiện tượng ngôn ngữ và kỹ năng phân tích và vận dụng những tri thức ngôn ngữ đó như thế nào. Có một phương hướng và phương pháp kiểm tra và đánh giá đúng, ghi nhận một cách khách quan kết quả truyền đạt ở từng giai đoạn sẽ giúp cho người dạy làm bộc lộ ở người học những mặt đã đạt hoặc chưa đạt của họ và tạo cho họ điều kiện tự hoạch định lại cho đúng quá trình nghiên cứu và chuẩn bị tốt hơn, hiệu quả hơn việc nắm vững tri thức của môn học. Việc cân nhắc hợp lý một phương pháp kiểm tra thích hợp đảm bảo cho người dạy phân tích hoạt động sư phạm của mình, phát hiện kịp thời những vấn đề bị bỏ sót và vạch ra được hướng đi nhằm giúp người học bổ khuyết những thiểu sót đã mắc.

Việc kiểm tra và đánh giá tri thức Lý thuyết tiếng đồng thời cũng có ý nghĩa quan trọng đối với người học. Điều này càng có ý nghĩa thiết thực khi chúng ta nhấn mạnh tới vai trò trung tâm của người học trong quá trình giảng dạy và học tập, nâng cao tính chủ thể tích cực của họ trong việc tiếp thu tri thức nhằm biến quá trình đào tạo thành tự đào tạo. Thông qua các hình thức kiểm tra và đánh giá tri thức người học hiểu ra và cảm nhận được những gì họ đã đạt được trong quá trình tiếp cận tri thức và những gì họ còn thiếu sót và cần phải nỗ lực hơn về mặt nào để có được những tri thức và kỹ năng đích thực đúng với yêu cầu của bộ môn Lý thuyết tiếng. Việc đánh giá đúng và khách quan thông qua các hình thức kiểm tra và đánh giá của người dạy sẽ là một sự kích thích người học đi tiếp trong quá trình học tập.

Mặc dầu tính chất quan trọng của việc kiểm tra và đánh giá tri thức trong quá trình giảng dạy bộ môn Lý thuyết tiếng được khẳng định một cách hiển nhiên như đã phân tích ở trên, nhưng cho đến nay vấn đề này chưa phải là đã được giải quyết thỏa đáng. Nhiều vấn đề chưa được soi sáng một cách đầy đủ và một loạt vấn đề chưa đề cập đến. Thực tiễn cho thấy có những quan điểm đối lập cực đoan trong việc tiến hành kiểm tra và đánh giá tri thức.

Một loại quan điểm cho rằng Lý thuyết tiếng là một chuyên ngành khoa học về ngôn ngữ, lấy nội dung các khái niệm và qui tắc ngôn ngữ làm mục tiêu cuối cùng của việc học Lý thuyết tiếng. Vì vậy yêu cầu đặt ra cho việc kiểm tra là phát hiện mức độ chuyên sâu ghi nhớ máy móc các khái niệm và qui tắc đó.

Một loại quan điểm khác khi coi Lý thuyết tiếng chỉ là phương tiện để hỗ trợ việc nâng cao kỹ năng thực hành tiếng và việc kiểm tra sẽ tập trung vào việc vận dụng các tri thức lý thuyết tiếng vào kỹ năng thực hành ngôn ngữ bỏ qua việc phân tích các hiện tượng ngôn ngữ nằm trong các mối quan hệ gắn kết trong một chỉnh thể. Vì vậy, việc trao đổi để tìm ra được một phương hướng và những phương pháp kiểm tra và đánh giá cho môn Lý thuyết tiếng hợp lý và thích hợp vẫn là một vấn đề còn để ngỏ và trong bản tham luận này chúng tôi muốn ở một chừng mực nhất định bày tỏ ý nghĩ của mình ngõ hầu tìm được tiếng nói chung trong quá trình kiểm tra và đánh giá chất lượng môn Lý thuyết tiếng.

## II. Đối tượng kiểm tra và đánh giá tri thức Lý thuyết tiếng

1. Đặc thù môn Lý thuyết tiếng trong quá trình học ngoại ngữ như là một phương tiện giao tiếp

Ở giai đoạn nâng cao, để hoàn chỉnh quá trình nắm ngoại ngữ như là một phương tiện giao tiếp, ngoài việc tiếp tục rèn luyện các kỹ năng thực hành tiếng, một loạt các bộ môn chuyên ngành khác như văn học, đất nước học, dịch, Lý thuyết tiếng được đưa vào chương trình học tập. Mỗi một môn trong số đó góp phần đặc thù của mình vào việc hoàn thiện công việc đào tạo một chuyên gia về ngoại ngữ đó. Cái phần đặc thù của từng bộ môn ấy cần phải được xác định đúng và trúng mới tạo lập được một hệ thống giảng dạy hiệu quả làm tiền đề cho công việc kiểm tra và đánh giá chất lượng hệ thống này.

Nhằm làm rõ đặc thù của bộ môn Lý thuyết tiếng như là một môn học chuyên ngành học ngoại ngữ cần lưu ý trước hết nó là một trong những môn khoa học cơ bản về cấu trúc ngôn ngữ và có những nét đặc thù về mặt giáo dục học như bất cứ bộ môn khoa học nào khác. Nội dung cơ bản của những môn học này là các khái niệm, các luận điểm, các qui tắc nằm trong mối liên hệ lẫn nhau tạo nên đặc trưng môn học như là một bộ môn khoa học độc lập. Lý thuyết tiếng như chính tên gọi bộ môn của nó tập trung mọi cố gắng vào việc giúp cho người học tri giác ngôn ngữ đang học dưới góc độ là một chỉnh thể cần phải được xem xét và phân tích một cách có cơ sở lý luận với nhận thức khoa học. Mặt khác, thông qua việc tiếp cận những nội dung khái niệm, luận điểm của khoa học về ngôn ngữ, người học còn được làm quen với các thao tác phân tích, các phương pháp tiếp cận, phương pháp vận dụng các hiện tượng có tính qui luật để lý giải các hiện tượng ngôn ngữ và những công việc này tạo điều kiện cho người học nâng cao kỹ năng tự dạy học, hoàn thiện khả năng tự nghiên cứu, tự bồi dưỡng tri thức khoa học cho bản thân mình sau này.

Việc dạy Lý thuyết tiếng phụ thuộc vào những nguyên tắc cơ bản sau:

- a. Xác định ngôn ngữ đang học như là một tổ chức có hệ thống. Ngôn ngữ đó là tổng thể các thành tố liên quan với nhau, một chỉnh thể trọn vẹn bao gồm những bộ phận cấu thành có mối tương tác lẫn nhau và đây chính là cơ sở quan trọng nhất trong quá trình truyền đạt các tri thức Lý thuyết tiếng. Khi quán triệt quan điểm hệ thống trong việc giới thiệu ngữ liệu, không thể bỏ qua phương châm: ngôn ngữ là hệ thống của các tiêu hệ thống mà mỗi một tiêu hệ thống này có các đơn vị cơ bản thuộc cấp độ mình (âm vị, hình vị, từ...)
- b. Sự thống nhất giữa hình thức và nội dung là cơ sở xếp loại một số phạm trù ngữ pháp khác và đây chính là yếu tố quyết định việc phân loại ngữ pháp (về mặt hình thái học và cú pháp học).
- c. Phân loại ngôn ngữ với tư cách là hiện tượng lịch sử mà sự biến đổi của nó được qui hạn bởi các yếu tố bên ngoài cũng như bên trong. Việc coi ngôn ngữ như là một hiện tượng lịch sử đòi hỏi cần giải những sự kiện của nó không ở bình diện tĩnh mà ở bình diện động. Do đó phải giải trình được khuynh hướng phát triển các cơ cấu về ngữ âm, ngữ pháp và từ vựng của ngôn ngữ đó.
- d. Xem xét sự hành chức của các phạm trù ngữ pháp, xác định những điều kiện sử dụng một phạm trù ngữ pháp nhất định, cụ thể hóa những hình thái biểu đạt của chúng.

Như vậy, khác với thực hành tiếng - một bộ môn mà ở đó vấn đề chủ yếu là coi ngôn ngữ như là một phương tiện giao tiếp và mọi cố gắng tập trung vào rèn luyện và củng cố các kỹ năng và kỹ xảo, các dạng hoạt động lời nói, bộ môn Lý thuyết tiếng khi coi ngôn ngữ là một hệ thống và là đối tượng khoa học cần nghiên cứu, đặt mục tiêu cho mình trong quá trình giảng dạy là phải giúp người học lĩnh hội đúng và ghi nhớ được những nội dung khoa học thuộc bộ môn mình đồng thời thông qua việc tiếp cận với các nội dung khoa học đó rèn luyện các kỹ năng khảo sát và phân tích các hiện tượng ngôn ngữ. Vì vậy đơn vị giảng dạy của Lý thuyết tiếng không phải là các hành vi lời nói mà là các khái niệm, các luận điểm được người học tiếp nhận như là những thành tố của một chỉnh thể, của một hệ thống. Điều này là yếu tố quyết định để xác định đối tượng kiểm tra và đánh giá mức độ tiếp nhận các tri thức Lý thuyết tiếng của người học.

## 2. Đối tượng kiểm tra và đánh giá trong lĩnh vực Lý thuyết tiếng

Nội dung của quá trình giảng dạy môn Lý thuyết tiếng, như trên đã nói, bao gồm: một mặt giúp cho người học tiếp thu những kiến thức khoa học về ngôn ngữ đang học (không những chỉ là hiểu và ghi nhớ được những ngữ liệu mà còn một chừng mực nhất định có kỹ năng diễn đạt bằng ngoại ngữ những ngữ liệu đó), mặt khác trên cơ sở những tri thức được hấp thụ phát triển được khả năng tiếp cận xem xét và phân tích các hiện tượng ngôn ngữ (trau dồi phương pháp nghiên cứu và vận dụng tri thức). Phù hợp với nội dung trên, đối tượng kiểm tra và đánh giá trong lĩnh vực Lý thuyết tiếng sẽ là:

- 1/ Mức độ nhuần nhuyễn tiếp thu những tri thức khoa học ngôn ngữ và
- 2/ Mức độ thành thục của các kỹ năng tư duy phân tích các hiện tượng ngôn ngữ.

Đương nhiên, chừng nào việc lĩnh hội chính xác và ghi nhớ một cách chủ động những nội dung khoa học hệ thống ngôn ngữ đang học được ghi nhận là mục tiêu chủ yếu của quá trình giảng dạy bộ môn thì chừng đó phần việc này chiếm vị trí chủ đạo trong khâu kiểm tra. Tuy nhiên, thực tiễn giảng dạy cho thấy, việc kiểm tra kỹ năng vận dụng là chủ yếu hay mức độ ghi nhớ và hiểu thấu các khái niệm, các định nghĩa và qui tắc hoạt động của các hiện tượng ngôn ngữ nằm trong các tầng, bậc của hệ thống ngôn ngữ giữ một tỷ trọng đáng kể trong khâu kiểm tra vẫn là một vấn đề chưa được giải quyết rõ ràng.

Trong các tài liệu về giáo học pháp tìm một giải pháp cho vấn đề này có thể thấy những quan điểm khá đối lập nhau. Chúng ta biết rằng, quá trình tiếp cận môn Lý thuyết tiếng, kỹ năng hoạt động lời nói chủ yếu ở hai dạng đọc và viết. Các kỹ năng nghe và nói của người học chỉ giới hạn qua việc nghe thuyết trình bài giảng trên lớp và trình bày nhận thức của mình trong các seminar về những hiện tượng ngôn ngữ được đề cập trong bài giảng. Một số nhà giáo học pháp cho rằng, không nên giới hạn việc kiểm tra ở mức độ ghi nhớ các sự kiện ngôn ngữ mà lấy kỹ năng vận dụng để hoàn thiện lời nói làm mục tiêu cuối cùng của việc kiểm tra và đánh giá. Ở đây có thể thấy có một sự lẫn lộn giữa mục tiêu đánh giá của bộ môn Lý thuyết tiếng với mục tiêu đánh giá và kiểm tra của các bộ môn khác, chẳng hạn như bộ môn thực hành tiếng. Căn cứ vào mục tiêu giảng dạy của Lý thuyết tiếng, khi kiểm tra và đánh giá các tri thức về Lý thuyết tiếng cần tìm giải đáp cho các câu hỏi:

1. Những tri thức mà họ tiếp nhận được có chứng tỏ trình độ học vấn về chuyên ngành đang học thực sự được nâng cao hay không?
2. Việc tiếp nhận những tri thức đó có được thông qua một phương pháp tư duy logic, một quá trình nhận thức có ý thức hay chỉ là một sự ghi nhận máy móc những hiện tượng đơn lẻ tách biệt nó khỏi các mối quan hệ trong hệ thống?
3. Hiệu quả thiết thực của những tri thức đó vào việc hoàn thiện kỹ năng thực hành tiếng ra sao?

Khái niệm kiểm tra mức độ nắm vững ngữ liệu của Lý thuyết tiếng có khác với thực hành tiếng. Đối với thực hành tiếng, việc ghi nhớ ngữ liệu và các kỹ năng sử dụng nó là một tổ hợp, không tách biệt và việc kiểm tra mức nắm ngữ liệu thông qua thao tác thực hiện các kỹ năng lời nói. Trong quá trình kiểm tra của môn Lý thuyết tiếng, sự chính xác trong việc truyền đạt nội dung các khái niệm, các qui tắc, các thuật ngữ là sự chú ý đầu tiên. Kế đến là việc vận dụng những cơ sở lý thuyết được tiếp thu để khảo sát, phân tích các hiện tượng ngôn ngữ do yêu cầu kiểm tra đặt ra. Việc ghi nhớ các khái niệm khoa học phải đảm bảo sự chính xác về diện mạo của nó như chính tự thân nó tồn tại trong hệ thống.

Thực ra khi biên soạn một giáo trình, các soạn giả đã xây dựng các đề mục sao cho mỗi vấn đề thuộc một đề mục có sự liên kết và liên thông với các vấn đề giầu thiêu ở các đề mục kế tiếp nằm trong mối quan hệ thứ bậc trong hệ thống ngôn ngữ và có mối gắn kết chặt chẽ. Tìm hiểu mức độ nhận biết sự gắn kết đó cũng không nằm ngoài phạm vi kiểm tra và đánh giá khả năng liên hội các sự kiện ở người học. Nắm được sự gắn bó hữu cơ giữa các quan hệ đan chéo của các thành tố trong hệ thống là một yếu tố quan trọng trong việc

nâng cao trình độ tư duy, mở rộng tầm khái quát vấn đề tạo tiền đề để người học có thể tham gia vào các công trình nghiên cứu khoa học độc lập.

Khi nhấn mạnh tới đối tượng kiểm tra là những vấn đề thuộc cơ sở của khoa học ngôn ngữ không có nghĩa là chúng ta không lưu tâm đến kỹ năng giao tiếp về chủ đề khoa học thuộc đặc thù của bộ môn. Đương nhiên, trong quá trình phân tích hoặc trình bày những vấn đề thuộc tri thức của bộ môn, người học nhất thiết phải biết diễn đạt bằng ngoại ngữ và như vậy phải uốn nắn, hướng dẫn người học đạt được hiệu quả giao tiếp bằng chính văn phong của lĩnh vực Lý thuyết tiếng. Tuy nhiên việc kiểm tra kỹ năng này chỉ là đối tượng đi kèm, bổ sung cho việc hoàn thiện quá trình nắm vững nội dung đích thực của bộ môn Lý thuyết tiếng.

### III. Các thủ thuật kiểm tra và đánh giá

Khi phân tích vấn đề về các thủ thuật kiểm tra tri thức Lý thuyết tiếng cần trước hết giải đáp câu hỏi mà đến nay vẫn còn tranh cãi: liệu có tồn tại những bài tập chuyên cho luyện tập trong giảng dạy và những bài tập dành riêng để kiểm tra hay cùng những bài tập ấy dùng để giảng dạy và dùng luôn để kiểm tra. Trong giảng dạy Lý thuyết tiếng, bài tập là hình thức vừa dễ khắc sâu ghi nhớ, vừa dễ rèn luyện kỹ năng vận dụng tri thức để thực hiện các thao tác phân tích và khảo sát các hiện tượng cần nghiên cứu. Vì vậy phần lớn các loại bài tập có thể được dùng vào mục đích giảng dạy cũng như dùng để kiểm tra.

Các thủ thuật kiểm tra phụ thuộc vào đối tượng và mục đích kiểm tra. Nó phải tương ứng với các mục đích và đối tượng kiểm tra. Nếu kiểm tra mức độ thấu hiểu nội dung khoa học của vấn đề, rõ ràng là phải đòi hỏi người học phải ghi nhớ máy móc nội dung thuật ngữ, nội dung khái niệm. Còn kiểm tra kỹ năng thao tác phân tích thì lại hướng sự chú ý tới trình tự giải quyết vấn đề, tính logic của việc phân tích sự kiện.

Hình thức kiểm tra có thể lựa chọn ở hai dạng: nói và viết. Tiến hành kiểm tra bằng hình thức nói có thuận lợi là trực tiếp đối thoại với người học, có thể uốn nắn và định hướng kịp thời, người học tự phát hiện ra thiếu sót và hiệu chỉnh ngay những cái chưa được trong tri thức của mình. Tuy nhiên do bị hạn chế về thời gian vấn đề kiểm tra không có phạm vi rộng nên khó phát hiện khả năng liên hệ các sự kiện thuộc các cấp độ khác nhau trong hệ thống, khả năng khái quát vấn đề.

Hình thức viết được hay dùng hơn cả vì ở dạng này người học có đủ thời gian để trình bày những vấn đề có tầm bao quát và mức độ phân tích sâu. Bằng hình thức kiểm tra viết thông thường việc kiểm tra bằng phương pháp tự luận. Phương pháp này cho phép kiểm tra về khả năng ghi nhớ lẫn kỹ năng phân tích. Tuy nhiên phương pháp này sẽ không cho những kết quả tin cậy nếu người được kiểm tra không tuân thủ triệt để những yêu cầu của việc kiểm tra.

Cùng phương pháp tự luận, phương pháp trắc nghiệm khách quan cũng có thể sử dụng có hiệu quả để kiểm tra sự ghi nhớ chuẩn xác các tri thức Lý thuyết tiếng. Điểm mạnh của phương pháp này là bắt buộc người học phát hiện nhanh những nét đặc trưng cần hiểu và nhớ của vấn đề được kiểm tra. Nếu tổ chức tốt việc kiểm tra, kết quả thu được sẽ có độ tin cậy cao, song hoạt động tư duy của người học có tính thụ động, chủ yếu là ứng phó đúng-sai thông qua kết quả ghi nhớ máy móc mà không kiểm tra được khả năng diễn giải vấn đề, kỹ năng tư duy logic.

\*

\* \*

Những điểm trình bày trên đây trong bản báo cáo này có thể cho thấy những nhận xét sau đây.

Để đáp ứng yêu cầu của việc kiểm tra và đánh giá tri thức môn Lý thuyết tiếng, cần thống nhất những gì sẽ thuộc về đối tượng kiểm tra và vấn đề quan trọng nhất trong lĩnh vực kiểm tra là việc xác định những chỉ số khách quan mức độ ghi nhớ và vận dụng lý luận khoa học vào các thao tác phân tích. Khi đã xác định đúng đối tượng, thì việc sử dụng một

thủ thuật này hay thủ thật khác, nó phải thích ứng với mục đích và đối tượng kiểm tra đồng thời phải tính đến những chỉ tố nắm vững nội dung khoa học của vấn đề và sự phát triển kỹ năng phân tích.

Là một thành tố cấu thành của qui trình giảng dạy, việc kiểm tra và đánh giá nếu có một phương hướng đúng và một phương pháp thích hợp, nó sẽ phản ánh trung thực và khách quan hiệu quả của việc dạy và học bộ môn Lý thuyết tiếng.